

INFORMIRANJE MLADIH U BOSNI I HERCEGOVINI U KONTEKSTU PANDEMIJE COVID-19: POVEĆANO INTERESIRANJE ZA INFORMACIJE

INFORMIRANJE MLADIH U BOSNI I HERCEGOVINI
U KONTEKSTU PANDEMIJE COVID-19: POVEĆANO
INTERESIRANJE ZA INFORMACIJE

Sanela Hodžić

Izdavač: Fondacija za razvoj medija i civilnog društva "Mediacentar"

Godina izdanja: 2020.

Adresa izdavača: Koševo 26, 71000 Sarajevo

Za izdavača: Maida Muminović

Autorica: Sanela Hodžić

Recenzentica: Anida Sokol

Lektura: Amela Šehović

Korektura i redaktura: Mirela Rožajac-Zulčić

DTP: Jasmin Leventić

Naslovna fotografija: Freepik

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

659.3-053.6:578.834(497.6)

HODŽIĆ, Sanela

Informiranje mladih u Bosni i Hercegovini u kontekstu pandemije
COVID-19 [Elektronski izvor] : povećano interesiranje za informacije
/ Sanela Hodžić. - El. knjiga. - Sarajevo : Fondacija za razvoj medija i
civilnog društva Mediacentar, 2020

Način pristupa (URL): https://media.ba/sites/default/files/mladi_i_covid_-_povecano_zanimanje_za_informacijama_za_korired_ii_mrz.pdf. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 24. 8. 2020.

ISBN 978-9958-584-30-5

COBISS.BH-ID 40171526

SADRŽAJ

Uvod.....	5
1. Slabo interesiranje mladih za vijesti i građanski angažman općenito.....	6
2. Zainteresiranost za vijesti o pandemiji: viša od uobičajene, ali niža nego kod drugih starosnih skupina	7
3. Zaključna diskusija: zanemareni potencijali	11
Preporuke.....	13
Bibliografija	14
O autorici	18

Publikacija je proizvedena u okviru projekta “Izgradnja otpornosti na dezinformacije: program obuke za porodice, nastavnike, novinare i širu javnost za borbu protiv dezinformacija”, koji u 2019. i 2020. godini implementira Fondacija za razvoj medija i civilnog društva “Mediacentar” u partnerstvu s organizacijom “Transitions” iz Praga, uz finansijsku podršku Programa za promociju tranzicije Vlade Republike Češke.

UVOD

U ovom izvještaju istražujemo obrasce informiranja mladih u Bosni i Hercegovini (BiH) u kontekstu pandemije COVID-19, tematski se fokusirajući na interesiranje mladih u BiH za informiranje o pandemiji i povezanim pitanjima, ali i na interesiranje za informiranje i građansku participaciju općenito.¹

Pritom su predstavljene nalazi anketiranja provedenog u maju i junu 2020. godine, uvidi iz sekundarnih izvora i intervjuja s četiri eksperta u oblasti obrazovanja i medijske pismenosti. Anketiranje je provedeno na uzorku od 50 ispitanika starosti do 30 godina.² Rezultati anketiranja dopunjeni su nalazima drugih istraživanja o informiranju i medijskoj pismenosti mladih u i izvan BiH, te interpretirani i analizirani na osnovu znanstvenih saznanja i mišljenja intervjuiranih eksperata. Na taj način, predstavljene su ilustrativne prakse informiranja mladih³ i diskutirane moguće implikacije i odrednice takvog ponašanja. Rezultati anketiranja nisu reprezentativni za cijelu populaciju mladih u BiH te su za njihovu provjeru i generalizaciju potrebna obimnija istraživanja sa reprezentativnim uzorkom ispitanika. Daljnja kvalitativna istraživanja potrebna su kako bi se dodatno rasvijetlile implikacije i faktori koji određuju interes mladih za vijesti i informacije o društveno-političkim pitanjima.

U prethodnom izvještaju⁴ govorili smo o izvorima koje mladi koriste za informiranje o COVID-19, povjerenju i procjeni pouzdanosti informacija, te vještinama mladih za razumijevanje i učešće u javnoj komunikaciji. Nalazi istraživanja sugeriraju da mladi za informiranje o pandemiji dominantno koriste *online* medije, ali i televizijske programe, da uglavnom poznaju neke od komunikacijskih izazova i strategija njihovog prevazilaženja (kao što su medijske manipulacije i načini provjere pouzdanosti informacija), ali im nedostaju praktične vještine za izbor kredibilnih medijskih izvora, razumijevanje medijskih sadržaja i svrsishodno i osviješteno traganje za informacijama.

U ovom izvještaju fokusiramo se na interesiranje za informiranje među mladima. U početnim dijelovima izvještaja predstavljeni su nalazi istraživanja o interesiranju mladih za vijesti općenito i posebno za vijesti o pandemiji COVID-19, a u zaključnoj diskusiji fokus je na faktorima koji određuju takvo interesiranje, kao i na potencijalnim implikacijama na društveni angažman mladih i demokratske procese. Na kraju su ponuđene preporuke u oblasti informiranja mladih, medijske produkcije i razvoja medijske i informacijske pismenosti.

¹ Pod pojmom građanska participacija u ovom izvještaju podrazumijevamo, u najširem smislu, participaciju u javnoj komunikaciji, političkom i društvenom životu i donošenju odluka.

² Riječ je o prigodnom uzorku ispitanika do kojih smo došli preko mreže kontakata istraživača i uposlenika Mediacentra i preporuka njihovih kontakata. Obuhvaćeni su ispitanici različitih demografskih karakteristika, uključujući spol, dob, stepen i vrstu obrazovanja, radni status i mjesto prebivališta. Uzorak, međutim, obuhvata više ispitanika iz Federacije BiH nego iz Republike Srpske (72% naspram 28%), najviše onih između 18 i 25 godina (76%) i studenata (52%), dok je manje učenika, zaposlenih i nezaposlenih. Više o sastavu uzorka vidjeti u aneksu prethodnog izvještaja nastalog u sklopu istog projekta, Hodžić 2020.

³ Većina pitanja uključivala je višestruke ponuđene odgovore, a manji broj su pitanja sa otvorenim odgovorima.

⁴ Hodžić 2020; u sklopu istog projekta planirana su ukupno tri izvještaja o informiranju mladih tokom pandemije COVID-19.

1. SLABO INTERESIRANJE MLADIH ZA VIJESTI I GRAĐANSKI ANGAŽMAN OPĆENITO

Mladi u BiH slabo se interesiraju za političke događaje i pitanja i za informiranje o njima. Oni uglavnom ne učestvuju aktivno u javnoj komunikaciji (Klingova i Hajdu 2018: 8). Intervjuirani eksperti također imaju takva iskustva. Namir Ibrahimović, direktor Osnovne škole “Safvet-beg Bašagić”, navodi da interesiranje za vijesti nije dio kulture mladih,⁵ a Zarfa Hrnjić Kuduzović sa Univerziteta u Tuzli navodi da se u empirijskom istraživanju u kojem je učestvovala⁶ pokazalo da mladi u BiH aktivno istražuju informacije samo u izuzetnim prilikama, kada im je nešto lično veoma važno. Dragana Trninić sa Univerziteta u Banjoj Luci navodi da, na osnovu njenog iskustva u radu sa studentima, pretpostavlja da su mladi fokusirani prvenstveno na njihov mikrosvijet i ono što se tiče njihovog neposrednog okruženja, te da ih lokalna dešavanja zanimaju više od globalnih i onih koja se odnose na širu zajednicu.⁷

Nadalje, mladi u BiH “nisu zainteresirani za veći društveni angažman i aktivizam putem interneta i društvenih mreža” (Sokol 2019: 68) i nivo njihovog političkog angažmana je nizak (Turčilo et al. 2019; Ćipa et al. 2016; Halimić, Koštrebić i Neimarlija 2013). Dok bismo nizak stepen interesiranja za vijesti i građanski angažman dijelom mogli dovesti u vezu sa specifičnim društvenim okolnostima u BiH, slične tendencije nedostatka informiranja i angažmana mladih su zapravo identificirane i u visokofunkcionalnim državama, gdje je povjerenje u institucije vlasti visoko.⁸

Mladi u BiH provode značajan dio vremena uz medije i društvene mreže, a većina ih je konstantno na internetu (70% ispitanika u Turčilo et al. 2019: 15), ali uz vijesti oni često obavljaju druge aktivnosti, poput pretraživanja *weba* i dopisivanja s prijateljima (Hrnjić Kuduzović 2015: 68). Kvalitativna istraživanja pokazuju da ih općenito najviše zanimaju sadržaji iz sfere zabave, sporta, muzike, umjetnosti, te donekle edukativni sadržaji (Klingova i Hajdu 2018: 9), informacije iz historije, politike, religije, edukacije, biznisa i poslovnih mogućnosti (Sokol 2019a: 53)⁹. Pažnju im više zaokupljaju medijski spektakli, senzacionalistički naslovi i satirični sadržaji,¹⁰ dok ih manje interesiraju politički događaji, procesi i argumenti (Sokol 2019: 55–56).

⁵ Intervju obavljen 5. 5. 2020.

⁶ Hrnjić Kuduzović (ur.) 2016.

⁷ Intervju obavljen 19. 6. 2020.

⁸ Za više, npr., o niskom stepenu interesa mladih za politički angažman u Norveškoj vidjeti Seippel i Strandbu 2016.

⁹ Istraživanje je uključivalo mlade iz regije Birač, BiH.

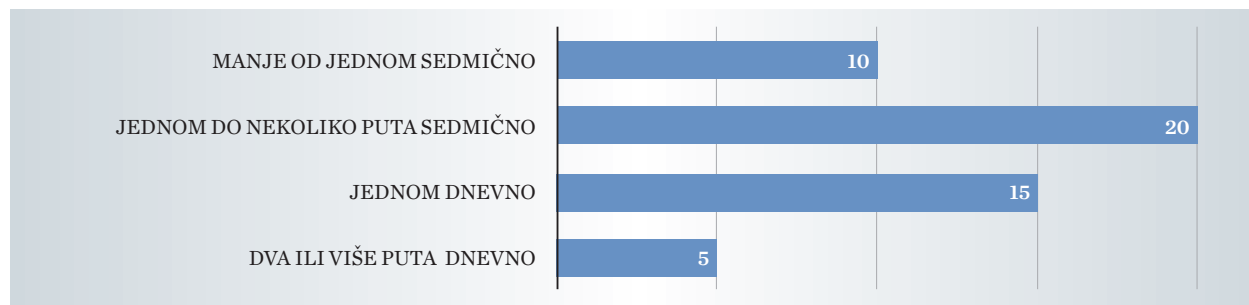
¹⁰ Naklonosti mladih nekonvencionalnim formama vijesti na društvenim mrežama i političkoj satiri prije nego tradicionalnim formama svjedoče i sekundarni izvori. Vidjeti Mitchell, Gottfried i Matsa 2015.

2. ZAINTERESIRANOST ZA VIJESTI O PANDEMIJI: VIŠA OD UOBIČAJENE, ALI NIŽA NEGO KOD DRUGIH STAROSNIH SKUPINA

Rezultati anketiranja provedenog u ovom istraživanju sugeriraju da, u odnosu na uobičajene tendencije, mladi izražavaju viši stepen zainteresiranosti za informiranje u kontekstu pandemije COVID-19. U našem anketiranju 86% ispitanika (N = 50) navodi da su zainteresirani za informacije o COVID-19 (grafikon 3).

Međutim, za razliku od ranijeg istraživanja, prema kojem se mladi o situaciji vezanoj za COVID-19 informiraju uglavnom 1–3 puta dnevno (RAK 2020),¹¹ u našem istraživanju samo 10% ispitanika informacijama o COVID-19 pristupa više puta dnevno, dok većina navodi da to rade jednom dnevno do nekoliko puta sedmično (grafikon 1).¹²

Grafikon 1. Učestalost pristupa informacijama o COVID-19

S obzirom na to da je naše istraživanje provedeno u maju i junu, tj. nešto kasnije u odnosu na spomenuto istraživanje RAK-a (april 2020), moguće je da nalazi upućuju na opadanje interesa za informiranje o pandemiji u kasnijim fazama pandemije. Takva interpretacija u skladu je sa izvorima koji sugeriraju da mladi brzo gube interes za kontinuirano informiranje (Hargreaves i Thomas 2002), ali je vjerovatno znak globalnog pada interesa za vijesti nakon porasta uočenog u prvim mjesecima pandemije. Neki izvori pokazuju, npr., pad

¹¹ Istraživanje je uključivalo 3.445 ispitanika, od kojih je 75% mlađih od 35 godina, i to 27% u dobi 15–19 godina, a nešto manje u dobi 20–24 godine (20%), 25–30 godina (13%), do 14 godina (8%) i od 30 do 34 godine (7%).

¹² Slični su nalazi još neobjavljenog istraživanja Dragane Trninić, gdje je oko polovine mladih vijestima o pandemiji pristupalo jednom dnevno, dok su im češće pristupale starije generacije. Intervju obavljen 19. 6. 2020.

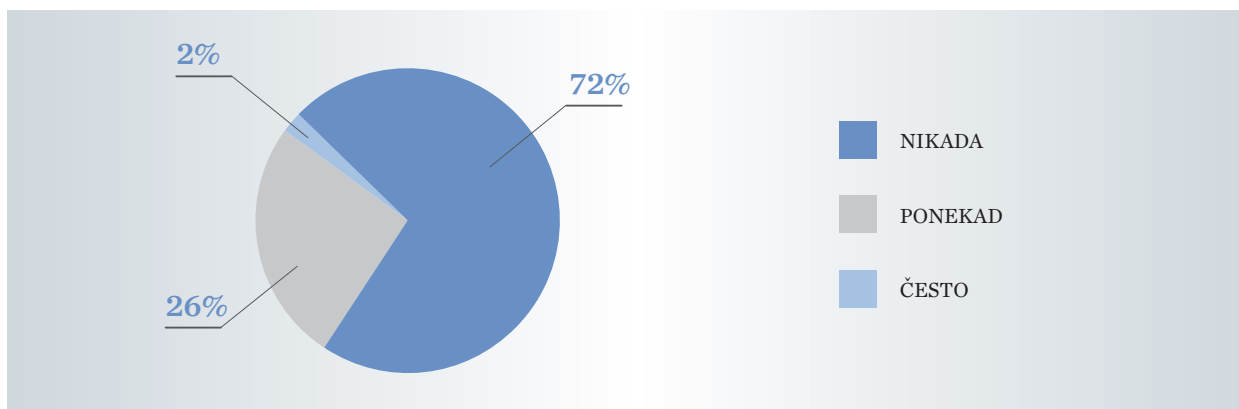
rejtinga programa vijesti u Ujedinjenom Kraljevstvu i povratak na pretpandemijski promet na *online* medijima u SAD-u već u aprilu 2020.¹³

Veći interes mladih za vijesti u kontekstu pandemije COVID-19 vjerovatno je povezan s tim da se te vijesti tiču njihove svakodnevnice¹⁴ i da pandemija kod njih izaziva osjećaj zabrinutosti. Među bosanskohercegovačkim građanima najprisutniji je strah od zaraze bliskih osoba, zabrinutost za ekonomiju i vlastito zdravlje, za gubitak posla, recesiju i opću neizvjesnost, s tim da su, u odnosu na odrasle, učenici i studenti manje zabrinuti za vlastito zdravlje, ali više za recesiju i neizvjesnost (UNICEF 2020: 25). Mladi također češće od ostalih skupina navode da pri pomisli na koronavirus imaju simptome depresije (UNICEF 2020: 25).

Ibrahimović, međutim, smatra da interesiranje mladih za informiranje o COVID-19 ne ide dalje od generalne zabrinutosti za sebe i svoje neposredno okruženje i, prema njegovom iskustvu u radu sa učenicima, rijetki su oni koji će se zainteresirati za detaljnije informiranje i istraživati informacije o pandemiji.¹⁵

Rezultati našeg anketiranja dodatno upućuju na to da većina mladih ne dijeli informacije o koronavirusu na društvenim mrežama; 26% njih navodi da ponekad dijeli te informacije, a tek jedan često.

Grafikon 2. Učestalost dijeljenja informacija o koronavirusu među mladima

Ispitanici navode da su zainteresirani za različite vrste informacija o koronavirusu i pandemiji COVID-19. Pritom najveći interes pokazuju prema informacijama o posljedicama po društvo (54% ispitanika, N = 50), o djelovanju javnih institucija (44%), te o prijenosu virusa i sprečavanju njegovog širenja (38%), dok interes

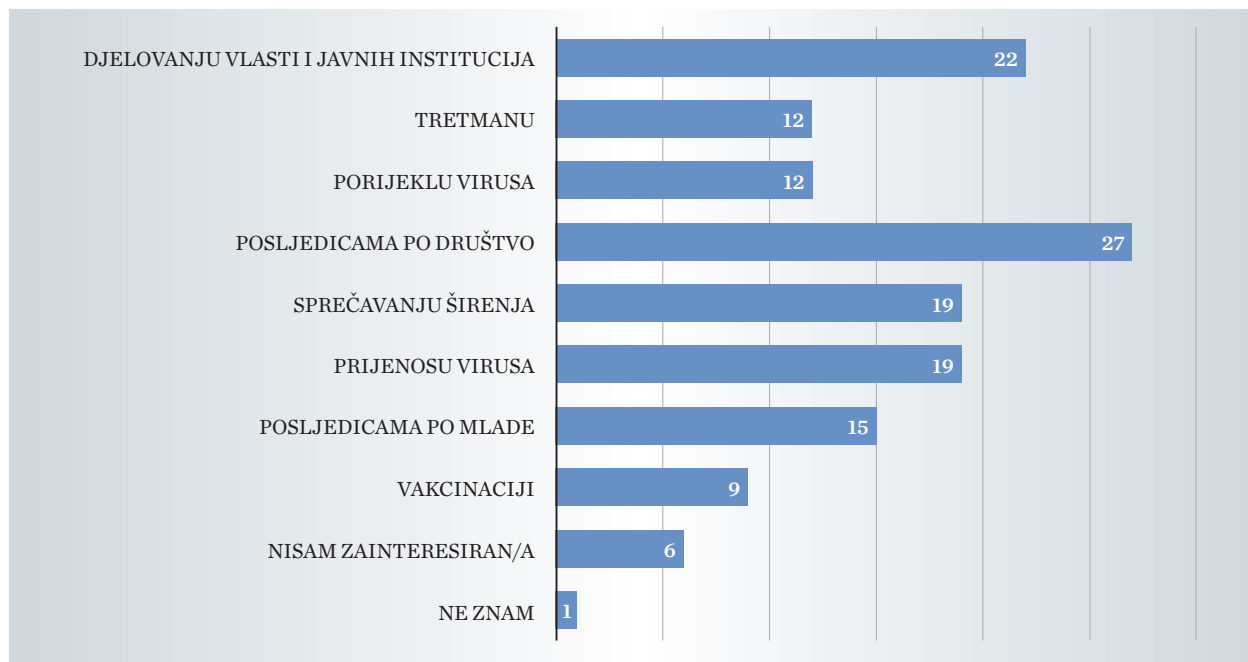
¹³ Vidjeti, npr., tekst Maddy Savage objavljen na BBC-u 6. maja 2020. <https://www.bbc.com/worklife/article/20200505-coronavirus-how-much-news-is-too-much>.

¹⁴ Kako navodi Dragana Trninić, intervju.

¹⁵ Ibrahimović o mladima govori najviše na osnovu svog iskustva sa učenicima osnovnih škola te implicira da slični obrasci važe za mlade iz starijih dobnih skupina.

za druga pitanja kao što su posljedice po mlade, porijeklo virusa, tretman i vakcinacija izražava manji dio ispitanika (njih 30% ili manje; grafikon 3).

Grafikon 3. Interes mladih za pojedine vrste informacija o koronavirusu i pandemiji

Rezultati anketiranja također upućuju na moguću promjenu u interesiranju za specifična pitanja o pandemiji tokom vremena. Ispitanici koji su odgovorili na upitnik u maju više su bili zainteresirani za informacije o prijenosu i sprečavanju širenja virusa u odnosu na one koji su upitnik popunili u junu (kada je pandemija već poodmakla), a koji izražavaju veću zainteresiranost za informacije o posljedicama virusa i djelovanju vlasti i javnih institucija. Takva progresija sugerira da se mladi u junu više fokusiraju na budućnost i saniranje posljedica pandemije,¹⁶ što je vjerovatno povezano i sa aktuelnim fokusom medijskog izvještavanja na te teme.

¹⁶ Metodološki okvir i mali uzorak (posebno u maju) ne dozvoljavaju, međutim, izvođenje generalnih zaključaka.

Interesiranje za vijesti određuju ne samo sadržaji, već i izvori koji te vijesti kreiraju i distribuiraju. Uvidi iz intervjua i sekundarnih istraživanja sugeriraju da je pažnja mladih usmjerena naročito na one vijesti i informacije koje preporučuju utjecajni drugi – srodnici, prijatelji, influenseri (Marchi 2012; Bergström i Belfrage 2018). Utjecajni drugi nemaju nužno dubinska znanja o društveno-političkim pitanjima,¹⁷ ali ovaj način izlaganja vijestima važan je dio savremenih obrazaca pristupa vijestima i općenito je raširen i u BiH.¹⁸ U našem anketiranju 46% ispitanika navodi da određene platforme koriste za informiranje zato što se one najčešće pojavljuju u njihovom *news feedu* na društvenim mrežama.¹⁹

¹⁷ Prema mišljenju Dragane Trninić, najveći je utjecaj vršnjaka i slavni iz *show businessa*. Intervju obavljen 19. 6. 2020.

¹⁸ Namir Ibrahimović, intervju.

¹⁹ 50% ispitanika bira određene izvore informacija zato što im najviše vjeruju, jedan ispitanik zato što su najzabavniji, a jedan ne zna zašto bira određene izvore. Više u Hodžić 2020.

3. ZAKLJUČNA DISKUSIJA: ZANEMARENI POTENCIJALI

Rezultati anketiranja sugeriraju da u vrijeme primjene upitnika (maj – juni 2020) učesnici istraživanja (mladi do 30 godina) pokazuju **značajno interesiranje za informiranje o COVID-19**. Nasuprot tome, sekundarni izvori pokazuju da je interes mladih **za vijesti općenito nizak**. Razloge povišenog interesiranja za vijesti o COVID-19 možemo tražiti u činjenici da je riječ o okolnostima bez presedana, ali i u tendenciji povišenog interesa za informiranje u kriznim situacijama općenito.²⁰ Možemo ukazati na nekoliko faktora koji određuju slab interes mladih za vijesti, koje su u slučaju kriznih situacija slabije prisutne. Mladi općenito: a) ne vide **poveznicu između vijesti i njihovog svakodnevnog života** (Marchi 2012),²¹ b) tradicionalne vijesti smatraju **dosadnim** (Costera Meijer 2007), c) **repetitivnim** (Marchi 2012) i d) **teško razumljivim** (Raeymaeckers 2004). Pored toga, slabo korištenje vijesti među mladima općenito vjerovatno određuje i generalno nepovjerenje mladih u BiH u političke aktere i procese (Sokol 2019: 56), u politički sistem i u medije (Klingova i Hajdu 2018: 8; Sokol 2019a: 58), nedostatak vremena, prevelik obim informacija i nedostatak uvjerenja mladih da svojim angažmanom mogu utjecati na promjene,²² te, kako jedan od intervjuiranih smatra, kultura u kojoj se razvija netolerancija na dosadu, favoriziranje spektakla, a kognicija i empatija slabe.²³ Sekundarni izvori govore i o kulturološkim razlozima kao što su stil izvještavanja i prioriteti profesionalnih medija, koji ne odgovaraju na preferencije i potrebe mladih i mlade predstavljaju marginalno i dominantno u negativnom svjetlu.²⁴

Nedostatak interesa mladih za vijesti na globalnom nivou dovodi do zabrinutosti o budućnosti demokratskog društva u svjetlu dokazane povezanosti između konzumiranja vijesti općenito i **političke participacije** (Edgerly et al. 2018, Theocharis i Quintelier 2014, Ostman 2012, York i Sholl 2015). Povećano oslanjanje na društvene mreže i slabije korištenje profesionalnih medija često se tumači kao znak nezainteresiranosti za vijesti općenito (Patterson 2007) i izaziva zabrinutost da su mladi slabo informirani, da dominiraju trivijalne informacije, da se razmjenjuju unutar zatvorenih eho-komora ne ostavljajući prostor za pluralizam gledišta²⁵ i da su demokratske vrijednosti i građanska svijest među mladima slabo razvijene.²⁶

²⁰ Vidjeti, npr., Austin et al. 2012.

²¹ Pandemijska COVID-19 također je jedinstvena situacija u modernoj historiji, gdje je postojao društveni i pritisak institucija za informiranje (npr., o zabrani kretanja i obavezi nošenja maski).

²² Vidjeti, npr., Kapidžić u Turčilo et al. 2019. Također te razloge navodi Hrnjić Kuduzović, intervju obavljen 5. 5. 2020.

²³ Namir Ibrahimović, intervju.

²⁴ Vidjeti Marchi 2012; također, više o percepciji mladih o demonizaciji mladih u nacionalnim štampanim medijima u Banaji i Cammaerts 2015.

²⁵ Vidjeti, npr., Pariser 2011.

²⁶ Vidjeti, npr., Purcell et al. 2010.

Međutim, novi obrasci korištenja vijesti imaju i **značajne potencijale**. Različiti autori izvještavaju o tome da, zahvaljujući novim modelima pristupa vijestima, mladi danas imaju **veći pristup različitim mišljenjima** nego ikada ranije (Wojcieszak i Mutz 2009; Clark i Van Slyke 2010; Marchi 2012), što **doprinosi javnoj debati, političkom znanju** (Kim, Chen i De Zúñiga 2013), **angažmanu** (Morris i Morris 2017; Oeldorf-Hirsch 2018), kao i **političkoj participaciji i interesiranju za politiku** (Valeriani i Vaccari 2016). Čak i ako su relativno nezainteresirani, mladi su u određenoj mjeri izloženi vijestima kroz svakodnevno korištenje *online* platformi.²⁷ Ono što su zaključili Madden, Lenhart i Fontaine (2017: 4) dijelom vrijedi i ovdje: “U vrijeme pametnih telefona i društvenih medija, mladi ljudi ne prate vijesti toliko koliko vijesti prate njih”. Drugi, ipak, izvještavaju o tendenciji mladih da izbjegavaju političke informacije, u profesionalnim medijima i na društvenim mrežama (Edgerly et al. 2018)²⁸, koje nisu umanjene samom činjenicom dostupnosti različitih opcija za informiranje (Arceneaux i Johnson 2013; Prior 2007). Dok neki pronalaze korelaciju između novih obrazaca pristupa vijestima (kroz političku satiru i društvene mreže) samo sa *online* političkom participacijom (Baumgartner i Morris 2010), drugi pokazuju da su oni u korelaciji i sa *offline* političkom participacijom (Shah, McLeod i Lee 2009; Bode et al. 2014).

U cjelini, postoje značajni **potencijali novih obrazaca korištenja medija i pozitivne implikacije za aktivno građanstvo**. Kako Banaji i Cammaert (2015: 118) tvrde: “Mladi su često portretirani kao generalno apatični kada je riječ o političkim vijestima, ali (...) iza takvih optužbi leže kompleksne relacije nepovjerenja, koje ponekad mogu voditi povećanom građanskom angažmanu.” Sa druge strane, u bosanskohercegovačkim okolnostima, gdje medijska i informacijska pismenost nije razvijena, novi obrasci korištenja medija nose i **velike opasnosti**. Pred mlade se postavlja **težak zadatak razumijevanja sadržaja**, uključujući procjenu njihove vjerodostojnosti, relevantnosti i ideološke pozicioniranosti.²⁹ Mladi će, u skladu sa vlastitim znanjima i vještinama, tumačiti i vrednovati vijesti i manje ili više učestvovati u komunikacijskim i širim društvenim procesima. Obrazovni sistem u BiH ih nedovoljno priprema za takav angažman,³⁰ te mladima nedostaju znanja i vještine za adekvatno korištenje, razumijevanje, vrednovanje i učešće u javnoj komunikaciji. Naprimjer, intervjuirani eksperti Dragana Trninić i Vanja Ibrahimbegović Tihak ukazuju na nedostatak etičkog rezonovanja i odgovornosti za javno izgovorenu riječ, a Namir Ibrahimović navodi da škola ne podstiče mlade “...da razumiju zbog čega je važno tragati za informacijama..., na koji način im mogu pomoći u životu (...), ne podstiče radoznalost, istraživanje, kreativnost”.

²⁷ U jednom istraživanju većina ispitanika navodi da su izloženi vijestima na Facebooku dok ga koriste za druge svrhe (78%) iako samo 22% njih smatra Facebook korisnom platformom za pristup vijestima (Matsa i Mitchell 2014). Vidjeti i Bergström i Jervelycke Belfrage 2018; Boczkowski, Mitchelstein i Matassi 2018, Goyanes 2019.

²⁸ Takve tendencije Edgerly et al. (2018: 206) nalaze u 52% ispitanika u SAD-u starosti 12–17 godina.

²⁹ Vidjeti, npr., McGrew et al. 2017; Tandoc et al. 2018; Potter 2013; Barthel et al. 2016.

³⁰ Vidjeti više u Hodžić et al. 2019.

PREPORUKE

Potrebno je paralelno i sistematski raditi na jačanju medijske produkcije prilagođene mladima i na razvoju medijske i informacijske pismenosti u odgoju i obrazovanju mladih. Preciznije:

- U medijskim sadržajima potrebno je jasno **demonstrirati vezu između vijesti i informacija i svakodnevnog života mladih**, sa više informacija o kontekstu, koristeći jezik koji je razumljiviji i bliži mladima, prateći standarde kvaliteta i uključujući formate koji će mladima biti zanimljiviji. To su, npr., satirične vijesti i formati koji uključuju komentare i odražavaju različite perspektive i mišljenja (Marchi 2012: 250 i 253). Za takvu produkciju, pored posvećenosti medijskih vlasnika i urednika, potrebna je finansijska podrška javnog sektora i donatora.
- Kako bi se realizirali potencijali povezani sa novim modelima konzumiranja vijesti, potrebno je **sistematski raditi na razvoju medijske i informacijske pismenosti**. Preciziranje sadržaja i formi takve edukacije prevazilazi kapacitete ovog izvještaja, te ovdje ističemo samo tri elementa na koje upućuju rezultati istraživanja: a) **razvijati vještine razumijevanja vijesti i informacija u širem kontekstu**, uključujući i implikacije na njihov život i njihovu zajednicu; b) razvijati **etičko promišljanje medijskih sadržaja** te razumijevanje posljedica sadržaja koje proizvodimo i/ili dijelimo/preporučujemo; c) razvijati radoznalost i razumijevanje mladih o **važnosti informiranja i angažmana**. Kako bi se podstakao ne samo interes za informiranje, već mladima pomoglo u razvoju političkog subjektiviteta i aktivnoga građanstva, potrebno je **unaprijediti i političku edukaciju općenito** i podsticati rani angažman mladih kroz učešće u relevantnim inicijativama u školi i široj lokalnoj zajednici.
- Medijsku i informacijsku pismenost potrebno je paralelno razvijati kroz **edukaciju djece, mladih, roditelja**, u kontekstu djelovanja medija, javnog i civilnog sektora.³¹ Uključivanje roditelja u odgoj veoma je važno jer socijalizacija medija u kontekstu komunikacija počinje i prije školske dobi i, prema nekim teorijama, roditelji svojim konzumiranjem vijesti i razgovorom sa djecom modeliraju obrasce konzumiranja vijesti koji će kasnije vjerovatno biti aktivirani (York i Scholl 2015: 693–694 to naročito tvrde u kontekstu čitanja novina).

Rezultati ovog istraživanja upućuju također na to da pandemija COVID-19, a moguće i slične krizne situacije, nose **značajne potencijale za informiranje mladih o pitanjima od javnog značaja**, budući da mladi pokazuju više interesa za vijesti nego što je to uobičajeno. Tako u kontekstu pandemije, javne zdravstvene institucije i nevladine institucije mogu iskoristiti priliku da mlade informiraju, naprimjer, o epidemiologiji i vakcinaciji općenito, kapacitetima i potrebama lokalnih zdravstvenih ustanova i slično. Informiranje bi, po mogućnosti, trebalo organizirati u što ranijim fazama krizne situacije, jer je vjerovatnije da će informacijski zamor kasnije ograničiti domet kampanja informiranja.

³¹ Dragana Trninić ističe važnost simultanog djelovanja različitih segmenata društva. Intervju obavljen 19. 6. 2020.

BIBLIOGRAFIJA

- Arceneaux, Kevin i Martin Johnson. 2013. *Changing Minds or Changing Channels? Partisan News in an Age of Choice*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Austin, Lucinda, Brooke Fisher Liu i Yan Jin. 2012. How Audiences Seek Out Crisis Information: Exploring the Social-Mediated Crisis Communication Model. *Journal of Applied Communication Research*, 40 (2), 188–207.
- Banaji, Shakuntala i Bart Cammaerts. 2015. Citizens of Nowhere Land: Youth and News Consumption in Europe. *Journalism Studies*, 16 (1), 115–132.
- Barthel, Michael, Amy Mitchell i Jesse Holcomb. 2016. Many Americans Believe Fake News Is Sowing Confusion. Pew Research Centar. Dostupno na: <https://www.journalism.org/2016/12/15/many-americans-believe-fake-news-is-sowing-confusion/>.
- Baumgartner, Jody C. i Jonathan S. Morris. 2010. MyFaceTube Politics: Social Networking Web Sites and Political Engagement of Young Adults. *Social Science Computer Review*, 28, 24–44.
- Bergström, Annika i Maria Jervelycke Belfrage. 2018. News in Social Media: Incidental Consumption and the Role of Opinion Leaders. *Digital Journalism*, 6 (5), 583–598.
- Boczkowski, Pablo J., Eugenia Mitchelstein i Morra Matassi. 2018. News Comes Across When I'm in a Moment of Leisure: Understanding the Practices of Incidental News Consumption on Social Media. *New Media & Society*, 20 (10), 3523–3539.
- Bode, Leticia, Emily K. Vraga, Porsmita Borah i Dhavan V. Shah. 2014. A New Space for Political Behavior: Political Social Networking and Its Democratic Consequences. *Journal of Computer Mediated Communication*, 19 (3), 414–429.
- Clark, Jessica i Tracy Van Slyke. 2010. *Beyond the Echo Chamber: Reshaping Politics through Networked Progressive Media*. New York, NY: New Press.
- Costera Meijer, Irene. 2007. The Paradox of Popularity: How Young People Experience the News. *Journalism Studies*, 8 (1), 96–116.
- Dipa, Dino, Mahir Hadžić, Mladen Mijatović i Mersad Bukva. 2016. Glasovi mladih: Istraživanje o mladima u BiH. Sarajevo: Dijalog za budućnost. Dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/media/856/file>.
- Edgerly, Stephanie, Emily K. Vraga, Leticia Bode, Kjerstin Thorson i Esther Thorson. 2018. New Media, New Relationship to Participation? A Closer Look at Youth News Repertoires and Political Participation. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 95 (1), 192–212.
- Goyanes, Manuel. 2019. Antecedents of Incidental News Exposure: The Role of Media Preference, Use and Trust. *Journalism Practice*, 14 (6), 714–729.
- Halimić, Šeherzada, Kemal Koštrebić i Nejra Neimarlija. 2013. Na putu ka politici prema mladima FBiH. Analiza stanja i potreba mladih u FBiH. Sarajevo: Institut za razvoj mladih KULT. Dostupno na: <https://mladi.org/v2/en/component/phocadownload/category/37-podrska-mladima-u-fbih?download=270:analiza-stanja-i-potreba-mladih-u-federaciji-bosne-i-hercegovine-2013>.

- Hargreaves, Ian i James Thomas. 2002. *New News, Old News*. ITC and BSC. London: Broadcasting Standards Commission/ Independent Television Commission.
- Hodžić, Sanela. 2020. Informiranje mladih u Bosni i Hercegovini u kontekstu pandemije COVID-19: jaz između teorijskih znanja, praktičnih vještina i aktivnog angažmana. Mediacentar Sarajevo. Dostupno na: https://media.ba/sites/default/files/mladi_i_informiranje_o_covid.pdf.
- Hodžić, Sanela, Brankica Petković i Sandra Bašić Hrvatin (ur.). 2018. Medijska i informacijska pismenost u Bosni i Hercegovini: brojne inicijative civilnog sektora i nedostatak javnih politika. Mediacentar Sarajevo. Dostupno na: https://www.media.ba/sites/default/files/medijska_i_informacijska_pismenost_u_bosni_i_hercegovini_final.pdf.
- Hrnjić Kuduzović, Zarfa (ur.). 2016. Informisanje internetske generacije. Tešanj: Planjax komerc.
- Kim, Yonghwan, Hsuan-Ting Chen i Homero G. De Zúñiga. 2013. Stumbling upon News on the Internet: Effects of Incidental News Exposure and Relative Entertainment use on Political Engagement. *Computers in Human Behavior*, 29 (6), 2607–2614.
- Klingova, Katarina i Dominika Hajdu. 2018. From Online Battlefield to Lost of Trust. Perceptions and Habits of Youth in Eight European Countries. Sarajevo: Blogsec. Dostupno na: <https://www.globsec.org/publications/online-battlefield-loss-of-trust/>.
- Madden, Mary, Amanda Lenhart i Claire Fontaine. 2017. *How Youth Navigate the News Landscape*. Miami: Knight Foundation.
- Marchi, Regina. 2012. With Facebook, Blogs, and Fake News, Teens Reject Journalistic “Objectivity”. *Journal of Communication Inquiry*, 36 (3), 246–1262.
- Matsa, Katarina E. i Amy Mitchell. 2014. 8 Key Takeaways about Social Media and News. Pew Research Center. Dostupno na: <http://www.journalism.org/2014/03/26/8-key-takeaways-about-social-media-and-news/>.
- McChesney, Robert W. 2008. *The Political Economy of Media: Enduring Issues, Emerging Dilemmas*. New York: Monthly Review Press.
- McCurdy, Patrick. 2010. Breaking the Spiral of Silence: Unpacking the ‘Media Debate’ within Global Justice Movements. A case study of Dissent! and the 2005 Gleneagles G8 summit. *Interface: A Journal for and about Social Movements*, 2 (2), 42–67.
- McGrew, Sarah, Joel Breakstone, Teresa Ortega, Mark Smith i Sam Wineburg. 2018. Can Students Evaluate Online Sources? Learning From Assessments of Civic Online Reasoning. *Theory & Research in Social Education*, 46 (2), 165–193.
- McLeod, Jack M. 2000. Media and Civic Socialization of Youth. *Journal of Adolescent Health*, 27 (2), 45–51.
- Mitchell, Amy, Jeffrey Gottfried i Katarina E. Matsa. 2015. Millennials and Political News: Social Media – The Local TV for the Next Generation? Pew Research Center Journalism & Media. Dostupno na: <http://www.journalism.org////millennials-political-news/>.
- Morris, David S. i Jonathan S. Morris. 2017. Evolving Learning: The Changing Effect of Internet Access on Political Knowledge and Engagement (1998–2012). *Sociological Forum*, 32 (2), 339–358.

- Newman, Nic, Richard Fletcher, Anne Schulz, Simge Andi i Rasmus Kleis Nielsen. 2020. Reuters Institute Digital News Report 2020. Dostupno na: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2020-06/DNR_2020_FINAL.pdf.
- Oeldorf-Hirsch, Anne. 2018. The Role of Engagement in Learning From Active and Incidental News Exposure on Social Media. *Mass Communication and Society*, 21 (2), 225–247.
- Pariser, Eli. 2011. *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*. New York, NY: Penguin.
- Patterson, Thomas E. 2007. *Young People and News (A Report from the Joan Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy)*. Cambridge, MA: John F. Kennedy School of Government, Harvard University. Dostupno na: https://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2012/03/young_people_and_news_2007.pdf.
- Östman, Johan. 2012. Information, Expression, Participation: How Involvement in User-Generated Content Relates to Democratic Engagement among Young People. *New Media & Society*, 14 (6), 1004–1021.
- Potter, James W. 2013. Review of Literature on Media Literacy. *Sociology Compass*, 7 (6), 417–435.
- Prior, Markus. 2007. *Post-broadcast Democracy: How Media Choice Increases Inequality in Political Involvement and Polarizes Elections*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Purcell, Kristen, Lee Rainie, Amy Mitchell, Tom Rosenstiel i Keny Olmstead. 2010. *Understanding the Participatory Consumer: How Internet and Cell Phone Users Have Turned News into a Social Experience*. Pew Research Center. Dostupno na: http://www.gabinetecomunicacionyeducacion.com/sites/default/files/field/adjuntos/understanding_the_participatory_news_consumer.pdf.
- Raeymaeckers, Karin. 2004. Newspaper Editors in Search of Young Readers: Content and Layout Strategies to Win New Readers. *Journalism Studies*, 5 (2), 221–232.
- Regulatorna agencija za komunikacije (RAK). 2020. Informiranje mladih u BiH u kontekstu COVID-19 pandemije. Dostupno na: <https://www.rak.ba/bs-Latn-BA/brdst-media-literacy>.
- Savage, Maddy. 2020. Coronavirus: How Much News is Too Much? *BBC*. Dostupno na: <https://www.bbc.com/worklife/article/20200505-coronavirus-how-much-news-is-too-much>
- Seippel, Ørnulf N. i Åse Strandbu. 2016. Populist Political Right Opinions and Political Trust among Norwegian Youth. *Journal of Youth Studies*, 20 (4), 415–429.
- Shah, Dhavan V., Jack M. McLeod i Lee Nam-jin. 2009. Communication Competence as a Foundation for Civic Competence: Processes for Socialization into Citizenship. *Political Communication*, 26 (1), 102–117.
- Sokol, Anida. 2019. Mediji i društvene mreže: Jačanje otpornosti mladih. U: Hodžić, Sanela i Anida Sokol. *Surfanje po tankom ledu: mladi, mediji i problematični sadržaji*. Mediacentar Sarajevo. Dostupno na: https://media.ba/sites/default/files/mladi_mediji_problematični_medijski_sadržaji_web.pdf
- Sokol, Anida. 2019a. *Media Usage in the Birač Region and Kalesija*. Sarajevo: Mediacentar. Dostupno na: https://www.media.ba/sites/default/files/media_usage_habits_birac_region_0.pdf.
- Tandoc Edson, C., Richard Ling, Oscar Westlund, Andrew Duffy, Debbie Goh i Lim Z. Wei. 2018. Audiences' Acts of Authentication in the Age of Fake News: a Conceptual Framework. *New Media and Society*, 20 (8), 2745–2763.

- Theocharis, Yannis i Ellen Quintelier. 2014. Stimulating Citizenship or Expanding Entertainment? The Effect of Facebook on Adolescent Participation. *New Media & Society*, 18 (5), 817–836.
- Turčilo, Lejla, Amer Osmić, Damir Kapidžić, Sanela Šadić, Jusuf Žiga i Anida Dudić. 2019. Studija o mladima: Bosna i Hercegovina 2018/2019. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung. Dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/15288.pdf>
- UNICEF. Rapid Assessment KAP (Knowledge Attitude Practice) – COVID 19 Response. IPSOS istraživanje. Dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/media/5231/file/Izvjestaj%20-%20Ispitivanje%20javnog%20mnijenja%20u%20Bosni%20i%20Hercegovini%20u%20vezi%20Covid-19.pdf>.
- Valeriani, Augusto i Cristian Vaccari. 2016. Accidental Exposure to Politics on Social Media as Online Participation Equalizer in Germany, Italy, and the United Kingdom. *New Media & Society*, 18 (9), 1857–1874.
- Wojcieszak, Magdalena E. i Diana C. Mutz. 2009. Online Groups and Political Discourse: Do Online Discussion Spaces Facilitate Exposure to Political Disagreement? *Journal of Communication*, 59 (1), 40–56.
- York, Chance i Scholl Rosanne M. 2015. Youth Antecedents to News Media Consumption: Parent and Youth Newspaper Use, News Discussion, and Long-Term News Behavior. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 92 (3), 681–699.

Intervjui

- Zarfa Hrnjić Kuduzović, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Tuzli, 5. 5. 2020.
- Namir Ibrahimović, direktor OŠ “Safvet-beg Bašagić” i voditelj obrazovne reforme u Kantonu Sarajevo, 5. 5. 2020.
- Dragana Trninić, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci, 19. 6. 2020.
- Vanja Ibrahimbegović Tihak, edukatorica u oblasti medijske i informacijske pismenosti, 25. 6. 2020.

O AUTORICI

SANELA HODŽIĆ je diplomirala psihologiju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i magistrirala rodne studije na Centru za interdisciplinarnu studiju Univerziteta u Sarajevu. Istražuje i objavljuje istraživačke izvještaje o komunikacijama, medijskim politikama i praksama. Neki od novijih izvještaja daju holistički pregled stanja u medijskom sektoru, dok su drugi fokusirani na teme poput finansiranja i vlasništva nad medijima ili komunikacijskih praksi u kontekstu građanskih protesta i kriznih situacija. Pored Mediacentra Sarajevo, objavljivala je izvještaje za SEENPM mrežu, Mirovni institut iz Ljubljane, European Journalism Network, Irex, i druge izdavače.

